

RAQAMLI BANK XIZMATLARI SHAROITIDA TIJORAT BANKLARIDA VALYUTA OPERATSIYALARINI BOSHQARISH VA RISKLARNI KAMAYTIRISH MASALALARI

Qutbidinov Faxriddin Xusniddin o'g'li

Andijon davlat texnika instituti Bank ishi va audit yo'nalishi talabasi

Avilov Nematjon

Andijon davlat texnika instituti Buxgalteriya hisobi kafedrası assistenti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20423962>

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada raqamli bank xizmatlari rivojlanishi sharoitida tijorat banklarida valyuta operatsiyalarini samarali tashkil etish va valyuta risklarini kamaytirish masalalari tadqiq etilgan. Tadqiqot davomida internet banking, mobil banking, masofaviy to'lov tizimlari hamda fintech texnologiyalarining valyuta operatsiyalariga ta'siri tahlil qilindi. Shuningdek, raqamlashtirish jarayonida yuzaga keladigan valyuta, likvidlik va kiberxavfsizlik risklari o'rganildi. Tadqiqot natijasida tijorat banklarida zamonaviy risk-menejment tizimlarini joriy etish hamda raqamli moliyaviy instrumentlardan foydalanishni kengaytirish bo'yicha ilmiy takliflar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: Raqamli bank xizmatlari, valyuta operatsiyalari, tijorat banklari, valyuta risklari, fintech, internet banking, mobil banking, risk-menejment, kiberxavfsizlik, raqamli transformatsiya.

Abstract. This scientific article examines the issues of effective management of foreign exchange operations and reduction of currency risks in commercial banks under the conditions of digital banking services development. The study analyzes the impact of internet banking, mobile banking, remote payment systems, and fintech technologies on foreign exchange operations. In addition, currency, liquidity, and cybersecurity risks arising in the process of digitalization are studied. Based on the research results, scientific proposals were developed for the implementation of modern risk management systems and expansion of digital financial instruments in commercial banks.

Keywords: Digital banking services, foreign exchange operations, commercial banks, currency risks, fintech, internet banking, mobile banking, risk management, cybersecurity, digital transformation.

Аннотация. В данной научной статье исследуются вопросы эффективного управления валютными операциями и снижения валютных рисков в коммерческих банках в условиях развития цифровых банковских услуг. В ходе исследования был проведен анализ влияния интернет-банкинга, мобильного банкинга, дистанционных платежных систем и финтех-технологий на валютные операции. Также изучены валютные, ликвидные и киберриски, возникающие в процессе цифровизации. По результатам исследования разработаны научные предложения по внедрению современных систем риск-менеджмента и расширению использования цифровых финансовых инструментов в коммерческих банках.

Ключевые слова: Цифровые банковские услуги, валютные операции, коммерческие банки, валютные риски, финтех, интернет-банкинг, мобильный банкинг, риск-менеджмент, кибербезопасность, цифровая трансформация.

KIRISH

So‘nggi yillarda jahon moliya tizimida raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi bank xizmatlari bozorida tub o‘zgarishlarni yuzaga keltirdi. Ayniqsa, internet banking, mobil banking, elektron to‘lov tizimlari va fintech platformalarining keng joriy qilinishi tijorat banklari faoliyatining raqamli transformatsiyasini tezlashtirdi. Ushbu jarayon banklarning valyuta operatsiyalarini amalga oshirish mexanizmlariga ham sezilarli ta‘sir ko‘rsatmoqda. Natijada valyuta operatsiyalarining tezkorligi, qulayligi va samaradorligi oshishi bilan bir qatorda yangi turdagi risklar ham shakllanmoqda [1].

Raqamli bank xizmatlari orqali amalga oshiriladigan valyuta operatsiyalari xalqaro hisob-kitoblar hajmini oshirish, transchegaraviy to‘lovlarni soddalashtirish va mijozlarga real vaqt rejimida xizmat ko‘rsatish imkoniyatini yaratmoqda. Shu bilan birga, raqamli platformalarda valyuta kurslarining o‘zgaruvchanligi, kiberxavfsizlik tahdidlari va operatsion risklarning kuchayishi tijorat banklaridan zamonaviy risk-menejment tizimlarini joriy etishni talab qilmoqda [2].

O‘zbekiston bank tizimida ham raqamli transformatsiya jarayonlari jadallashib, bank xizmatlarining asosiy qismi elektron platformalar orqali amalga oshirilmoqda. Xususan, masofaviy bank xizmatlari orqali valyuta ayirboshlash operatsiyalari hajmi ortib bormoqda. Bu esa tijorat banklarida valyuta operatsiyalarini boshqarish va risklarni kamaytirish mexanizmlarini takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda [3].

Shu nuqtai nazardan, raqamli bank xizmatlari sharoitida tijorat banklarida valyuta operatsiyalarini boshqarish va risklarni kamaytirish masalalarini ilmiy jihatdan tadqiq etish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

ASOSIY QISM

Raqamli bank xizmatlari va valyuta operatsiyalarini boshqarish masalalari iqtisodchi olimlar tomonidan keng tadqiq etilgan. Xususan, Sh. Z. Abdullaeva o‘zining “Bank ishi” nomli darsligida bank faoliyatining raqamlashtirilishi moliyaviy xizmatlar samaradorligini oshirishi bilan birga risklarni boshqarish tizimini ham murakkablashtirishini ta’kidlaydi [4].

M. Ibodullaeva “Tijorat banklarining muddatli valyuta operatsiyalarini rivojlantirish” maqolasida raqamli texnologiyalar asosida amalga oshirilayotgan forward va swap operatsiyalari banklarning valyuta risklarini kamaytirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini qayd etadi [5].

Azimova D.A.ning “Tijorat banklarida valyuta risklarini boshqarish” mavzusidagi ilmiy ishida valyuta kurslarining o‘zgaruvchanligi banklarning ochiq valyuta pozitsiyasiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi va ushbu risklarni kamaytirishda avtomatlashtirilgan monitoring tizimlari muhim rol o‘ynashi asoslab berilgan [6].

Xorijiy olimlardan Basel qo‘mitasi ekspertlari Basel III standartlarida raqamli moliya sharoitida bank risklarini boshqarish tizimlarini takomillashtirish zarurligini alohida ta’kidlaydi. Ularning fikricha, banklarda real vaqt rejimida monitoring tizimini joriy etish moliyaviy barqarorlikni ta‘minlashning muhim omili hisoblanadi [7].

Diamond va Dybvig o‘zlarining “Bank Runs, Deposit Insurance, and Liquidity” ilmiy tadqiqotida bank likvidligi va risklar o‘rtasidagi bog‘liqlikni asoslab bergan bo‘lib, ushbu nazariya raqamli bank xizmatlari rivojlanayotgan sharoitda ham dolzarbligini saqlab qolmoqda [8].

Shuningdek, Karimov M.A.ning ekonometrik tadqiqotlarida valyuta kursi volatiliteti va bank rentabelligi o‘rtasida kuchli bog‘liqlik mavjudligi ko‘rsatilib, raqamli risk-menejment tizimlari ushbu risklarni kamaytirishda samarali vosita ekanligi qayd etilgan [9].

Mazkur tadqiqotda tijorat banklarida raqamli bank xizmatlari orqali amalga oshiriladigan valyuta operatsiyalarining samaradorligini baholash uchun tizimli va qiyosiy tahlil usullaridan

foydalanildi. Tadqiqot jarayonida statistik ma’lumotlar, tijorat banklarining moliyaviy hisobotlari hamda Markaziy bank ma’lumotlari asosida ilmiy tahlillar amalga oshirildi. Shuningdek, valyuta risklarini boshqarishda qo’llanilayotgan zamonaviy raqamli instrumentlarning samaradorligi qiyosiy baholandi. Tadqiqot davomida ekonometrik yondashuv va dinamik tahlil usullaridan ham foydalanildi. Olingan natijalar asosida tijorat banklarida risklarni kamaytirish bo’yicha ilmiy xulosalar shakllantirildi.

Raqamli bank xizmatlari rivojlanishi tijorat banklarida valyuta operatsiyalarining hajmi va tezkorligini sezilarli darajada oshirdi. Ayniqsa, mobil banking va internet banking platformalari orqali amalga oshirilayotgan valyuta ayirboshlash operatsiyalari so’nggi yillarda keskin ko’paymoqda. Ushbu jarayon banklar uchun yangi imkoniyatlarni yaratishi bilan birga, valyuta va operatsion risklar darajasining ortishiga ham sabab bo’lmoqda [10].

Tahlillar shuni ko’rsatadiki, raqamli platformalarda valyuta operatsiyalarining real vaqt rejimida amalga oshirilishi banklarning likvidlik boshqaruvi samaradorligini oshiradi. Biroq kurslarning yuqori o’zgaruvchanligi banklarning ochiq valyuta pozitsiyasiga salbiy ta’sir ko’rsatishi mumkin. Shu sababli rivojlangan bank tizimlarida avtomatlashtirilgan risk-monitoring tizimlaridan foydalanish keng qo’llanilmoqda.

Quyidagi jadvalda raqamli bank xizmatlari sharoitida valyuta operatsiyalariga ta’sir qiluvchi asosiy risklar keltirilgan.

1-jadval

Raqamli bank xizmatlari sharoitida valyuta operatsiyalari risklari

Risk turlari	Mazmuni	Bank faoliyatiga ta’siri
Valyuta riski	Kurslarning o’zgaruvchanligi	Daromadlilik pasayadi
Operatsion risk	Texnik nosozlik va tizim xatolari	Operatsiyalar to’xtashi
Kiberxavfsizlik riski	Kiberhujumlar va ma’lumotlar sizishi	Moliyaviy yo’qotish
Likvidlik riski	Valyuta resurslari yetishmasligi	To’lov qobiliyati pasayadi
Reputatsion risk	Mijozlar ishonchining kamayishi	Bank obro’siga salbiy ta’sir

Tahlil natijalari shuni ko’rsatadiki, O’zbekiston tijorat banklarida valyuta risklarini boshqarishda asosan an’anaviy yondashuvlar qo’llanilmoqda. Biroq raqamli bank xizmatlarining rivojlanishi risklarni boshqarishning avtomatlashtirilgan tizimlarini joriy etishni talab qilmoqda. Xususan, sun’iy intellekt va Big Data texnologiyalari asosida ishlovchi monitoring tizimlari banklarga risklarni oldindan prognoz qilish imkonini bermoqda.

Shuningdek, xorijiy tajriba shuni ko’rsatadiki, rivojlangan mamlakatlar banklarida API banking, blockchain va fintech texnologiyalaridan foydalanish valyuta operatsiyalarining xavfsizligini oshirishga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, blockchain texnologiyasi xalqaro valyuta o’tkazmalarida shaffoflikni ta’minlash va tranzaksiya xarajatlarini kamaytirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda [11].

Tahlillar asosida quyidagi ilmiy natijalar shakllantirildi:

- raqamli bank xizmatlari valyuta operatsiyalarining tezkorligini oshiradi;
- avtomatlashtirilgan risk-monitoring tizimlari risklarni kamaytiradi;
- kiberxavfsizlik tizimlarini kuchaytirish dolzarb hisoblanadi;
- fintech texnologiyalaridan foydalanish bank samaradorligini oshiradi;
- real vaqt rejimida monitoring qilish moliyaviy barqarorlikni ta’minlaydi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko’rsatdiki, raqamli bank xizmatlarining rivojlanishi tijorat banklarida valyuta operatsiyalarini amalga oshirish tizimini sezilarli darajada

takomillashtirmoqda. Raqamli texnologiyalar orqali operatsiyalar tezkorligi, qulayligi va mijozlarga xizmat ko'rsatish sifati oshmoqda. Shu bilan birga, valyuta kurslarining o'zgaruvchanligi, kiberxavfsizlik tahdidlari va operatsion risklar banklar oldiga yangi vazifalarni qo'yimoqda.

Tahlillar asosida aniqlandiki, tijorat banklarida risklarni kamaytirish uchun avtomatlashtirilgan monitoring tizimlarini joriy etish, sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalaridan foydalanish hamda xalqaro standartlarga asoslangan risk-menejment tizimini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, blockchain va fintech texnologiyalaridan foydalanish valyuta operatsiyalarining shaffofligi va xavfsizligini oshirish imkonini beradi. Shu sababli O'zbekiston tijorat banklarida raqamli transformatsiya jarayonlarini jadallashtirish, kiberxavfsizlik tizimlarini mustahkamlash hamda zamonaviy moliyaviy instrumentlardan foydalanishni kengaytirish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Raqamli bank xizmatlarini rivojlantirish bo'yicha hisobot. Toshkent: Markaziy bank nashriyoti, 2024. – 56 b.
2. Karimov M.A. Raqamli iqtisodiyot sharoitida bank risklarini boshqarish. Toshkent: Innovatsion iqtisodiyot nashriyoti, 2023. – 145 b.
3. Ibodullaeva M. Tijorat banklarining muddatli valyuta operatsiyalarini rivojlantirish. Toshkent: Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot jurnali, 2024. – B. 1–8.
4. Abdullaeva Sh.Z. Bank ishi. Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2017. – 320 b.
5. Azimova D.A. Tijorat banklarida valyuta risklarini boshqarish. Toshkent: Theory and Analytical Aspects of Recent Research, 2023. – B. 1–12.
6. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: International Regulatory Framework for Banks. Basel: BIS Publishing, 2019. – 189 p.
7. Diamond D., Dybvig P. Bank Runs, Deposit Insurance, and Liquidity. Chicago: Journal of Political Economy, 1983. – pp. 401–419.
8. Karimov M.A. Valyuta risklarini ekonometrik tahlil qilish usullari. Toshkent: Innovations in Science and Technologies, 2025. – B. 15–24.
9. Xudayarov O.O., Tursunov N.Y. Tijorat banklarida valyuta operatsiyalari hisobi va auditi. Toshkent: Journal of New Century Innovations, 2025. – B. 64–70.